

ПЕДАГОГІКА

УДК 37(477)

Є.М. ХРИКОВ,

доктор педагогічних наук, професор

Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Луганськ

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

У статті на підставі аналізу реального стану організації самостійної роботи студентів, сучасних тенденцій розвитку вищої освіти та освітнього менеджменту запропоновано модель управління її якістю.

Ключові слова: моделювання, самостійна робота студентів, управління якістю, вища освіта.

Постановка проблеми. Особливістю сучасної кредитно-модульної технології вищої освіти є те, що обсяг самостійної роботи студентів може становити від однієї до двох третин навчального плану. Більшість вищих навчальних закладів, враховуючи те, що справжня освіта – це самоосвіта, визначають обсяг самостійної роботи студентів як дві третини навчального плану. Це призводить до того, що ефективність вищої освіти значною мірою залежить від ефективності організації самостійної роботи студентів.

Для того, щоб виконати свою функцію, організація самостійної роботи студентів повинна мати технологічні властивості, притаманні діяльності будь-якого викладача того чи іншого ВНЗ. Тому моделювання процесу управління якістю самостійної роботи студентів є актуальною науковою проблемою.

Аналіз досліджень. Проблему підвищення якості вищої освіти висвітлено в наукових працях В. Андрущенко, Я. Болюбаша, Б. Гершунського, І. Зязюна, В. Кременя та інших дослідників. Сутність самостійної роботи студентів розглядали А. Алексюк, А. Вербицький, В. Козаков, В. Мороз та ін. Проте аналіз виконаних досліджень свідчить, що науковці розглядали переважно різні аспекти діяльності викладачів з організації самостійної роботи студентів. Діяльність же керівного складу ВНЗ з організації самостійної роботи студентів ще не була предметом спеціальних досліджень. Тому **метою статті** є розробка моделі управління якістю самостійної роботи студентів, яка буде враховувати сучасний стан її організації, тенденції розвитку вищої освіти та менеджменту.

Виклад основного матеріалу. Для вдосконалення організації самостійної роботи студентів доцільно використовувати процесний підхід, який базується на ідеях міжнародних стандартів серії ISO 9000 [1–3]. У межах цього підходу самостійна робота студентів є підпроцесом навчального процесу. Для нашого дослідження важливими є такі ідеї процесного підходу: аналіз наявного стану процесу, спрямованість моделювання на його вдосконалення; налагодження взаємодії структурних підрозділів у вирішенні наявної проблеми; документування процесу; залучення керівництва до забезпечення удосконалення процесу; постійне удосконалення процесу, яке базується на його моніторингу; розгляд організації самостійної роботи з точки зору студентів, перетворення їхніх вимог на вимоги до здійснення процесу; забезпечення процесу необхідними ресурсами; визначення відповідальних за процес та функцій усіх залучених до його реалізації; розроблення методик вимірювання процесу; розгляд самостійної роботи як невід'ємної складової навчального процесу.

У вирішенні проблеми організації самостійної роботи студентів є декілька аспектів: мотиваційний, інформаційний, методичний, організаційно-процесуальний. Саме останній має забезпечити реалізацію завдань, пов'язаних з першими трьома аспектами.

Моделювання системи самостійної роботи студентів передбачає з'ясування слабких сторін її наявного стану. Опитування викладачів та студентів, спостереження за організацією навчального процесу, вивчення наукової літератури дозволяє визначити ці її властивості:

- несформованість у більшості студентів потреби у систематичній та плідній самостійній роботі;
- недостатність у традиційній лекційно-семінарській системі чинників, які стимулюють активну самостійну роботу студентів;
- недостатня інформаційна забезпеченість самостійної роботи студентів;
- незначний обсяг навчального навантаження, який передбачено викладачам для управління самостійною роботою студентів;
- невідповідність реального та запланованого обсягу самостійної роботи студентів;
- відсутність загальних для того чи іншого вищого навчального закладу стандартів організації самостійної роботи студентів;
- недостатня розробленість форм керівництва самостійною роботою студентів;
- недостатнє використання сучасних інформаційних технологій для організації самостійної роботи.

Традиційна лекційно-семінарська система не мотивує студентів до активної самостійної роботи. Цю ситуацію можна змінити, якщо змінити функцію лектора з ретранслятора навчальної інформації на організатора навчальної діяльності студентів, дві третини якої має становити самостійна робота. Для цього потрібно, щоб на сайті бібліотеки ВНЗ, на сайті підрозділу дистанційного навчання, або на сайтах викладачів були розміщені курси лекцій, а на сайтах факультетів чи інститутів – розклади занять. Це створює умови для реалізації інноваційної для українських ВНЗ технології проведення лекцій, на яких викладач організує обговорення навчального матеріалу, вже опрацьованого студентами. Багаторічний досвід використання цієї технології свідчить про значне підвищення ефективності організації самостійної роботи студентів з матеріалами лекційних курсів.

Докорінній зміни потребує й технологія проведення у ВНЗ семінарських занять. При традиційній системі проведення семінарських занять студент може зовсім не готуватися, сподіваючись, що його не викличуть, або підготувати відповідь та виступити на занятті за власним бажанням тільки з одного з питань плану заняття.

Усунути наведені недоліки та забезпечити більш активну самостійну роботу студентів дозволяє технологія групового проведення семінарів. За цією технологією студентська група поділяється на мікрогрупи по 5–7 осіб, у кожній групі призначається або обирається лідер. Після вступного слова викладача на початку семінару кожна мікрогрупа під керівництвом лідера починає обговорення питання плану семінару, на що їм дається 5–6 хв. Після завершення обговорення лідери мікрогруп надають викладачу аркуш з прізвищами членів групи та двома оцінками – перша за конспект, друга – за знання першого питання плану семінару.

Наступним етапом стає колективне обговорення першого питання плану семінару. Досвід використання цієї технології свідчить, що для того, щоб забезпечити об'єктивність самооцінювання студентами своїх знань, можна ввести правило, за яким, якщо студент під час обговорення питання отримує більш високу або більш низьку оцінку, ніж отримав у мікрогрупі, то оцінка всієї підгрупи або підвищується, або знижується.

Важливою проблемою під час організації самостійної роботи студентів є створення банку навчальної та методичної інформації, розміщеної в мережі Інтернет. Її можуть скласти:

- мета, завдання та методичні рекомендації з організації самостійної роботи;
- лекційні курси;
- монографії, наукові статті, записи музичних творів та інші навчальні матеріали;
- списки рекомендованої для додаткового вивчення літератури;
- тести для самоперевірки та перевірки результатів самостійної роботи;

– норми обсягу часу, необхідного для виконання завдань самостійної роботи.

Затверджений відповідно до існуючої у ВНЗ системи роботи, такий перелік може виконувати функцію стандарту обов'язкового мінімуму під час організації самостійної роботи студентів.

Важливою умовою ефективності організації самостійної роботи студентів є визначення функцій усіх залучених до цього процесу.

Завідувач кафедри:

– організовує розробку навчальних планів та визначає обсяг самостійної роботи студентів;

– встановлює терміни розробки викладачами матеріалів, необхідних для організації самостійної роботи студентів;

– організовує розробку вимог до організації самостійної роботи студентів з дисциплін, які викладаються на кафедрі;

– здійснює моніторинг якості матеріалів, необхідних для організації самостійної роботи студентів;

– здійснює аналіз якості самостійної роботи студентів;

– організовує роботу з удосконалення системи самостійної роботи студентів за дисциплінами кафедри.

Викладачі:

– відповідно до університетського стандарту та вимог кафедри розробляють інформаційно-методичні матеріали для організації самостійної роботи студентів;

– здійснюють керівництво самостійною роботою студентів;

– у встановлені терміни удосконалюють матеріали, необхідні для організації самостійної роботи.

Декани факультетів, директори інститутів:

– організовують обговорення самостійної роботи студентів на засіданнях вченої ради;

– здійснюють моніторинг задоволеності студентів організацією самостійної роботи викладачами та кафедрами.

Навчально-методичний відділ:

– організовує розробку документів, які регламентують організацію самостійної роботи студентів;

– здійснює вибірковий аналіз стану організації самостійної роботи студентів;

– координує діяльність факультетів з розробки навчальних планів.

Відділ моніторингу якості освіти:

– аналізує відповідність запланованого обсягу самостійної роботи реальному;

– аналізує тематику курсових, дипломних, магістерських робіт, зміст завдань для самостійної роботи студентів;

– аналізує використання бібліотечних фондів для організації самостійної роботи.

Проректор з навчальної роботи:

– організовує обговорення на засіданнях вченої ради ВНЗ питань організації самостійної роботи студентів;

– визначає обсяг навантаження викладачів для керівництва самостійною роботою студентів (за умов централізованої системи управління) та рекомендований обсяг навантаження викладачів за умов децентралізованої системи управління;

– приймає рішення щодо інформації, яку надає йому відділ моніторингу якості освіти та навчально-методичний відділ.

Як ми зазначали, важливу роль у забезпеченні якості самостійної роботи відіграє вмотивованість до неї студентів. Побудова системи мотивації передбачає усвідомлення вже наявних її елементів та доповнення новими. До традиційних елементів системи мотивації студентів можна віднести використання на аудиторних заняттях засобів, які підвищують інтерес студентів до вивчення певної дисципліни. Ці засоби відомі – поєднання теоретичних та практично орієнтованих складових навчального матеріалу, проблемність викладання, використання інтерактивних методів навчання, осучаснення змісту навчання, врахування вікових особливостей студентів тощо.

Значно впливають на рівень вмотивованості студентів інноваційні технології лекційних та семінарських занять, розглянуті вище. Важливими чинниками мотивації студентів до активної самостійної роботи є кредитно-модульна технологія організації навчального процесу, інформатизація самостійної роботи, зручність отримання навчальної та методичної інформації, система оцінювання навчальної діяльності, забезпечення оптимального обсягу самостійної роботи.

Кредитно-модульна технологія за своєю сутністю спрямована в першу чергу на забезпечення більш активної самостійної роботи студентів. Тому неформальна її організація підвищує рівень вмотивованості студентів. Але це можливо за умов забезпечення вимогливості викладачів та об'єктивної оцінки результатів навчальної роботи студентів.

Кредитно-модульна система передбачає, що ВНЗ самостійно вирішують, яке співвідношення у загальній оцінці студента оцінок за складання заліків, екзаменів, модульні роботи та самостійну роботу. У більшості ВНЗ внесок самостійної роботи у загальну оцінку вивчення студентом тієї чи іншої дисципліни незначний. Таке становище пояснюють тим, що модульні роботи та результати екзамену та заліку характеризують і якість самостійної роботи. З таким твердженням можна погодитись, але, якщо самостійна робота у навчальному плані становить до 60% годин, то більш вагомим має бути внесок у загальну оцінку саме оцінки самостійної роботи.

Інформатизація самостійної роботи студентів передбачає розміщення навчальних та методичних матеріалів у мережі Інтернет, створення можливості для спілкування студентів та викладачів за допомогою електронної пошти або скайпу та перевірки результатів самостійної роботи за допомогою тестів. Інформатизація самостійної роботи найбільшою мірою відповідає сучасним світовим тенденціям організації навчального процесу у ВНЗ та віковим особливостям студентів, тому може сприяти розвитку мотиваційної сфери студентів.

Інтернет може відігравати і негативну роль в організації самостійної роботи студентів. Така ситуація виникає в тих випадках, коли студенти отримують трафаретні завдання для рефератів, курсових, дипломних, магістерських робіт. Це дозволяє без зайвих зусиль знайти подібні роботи та за їх допомогою звітувати про виконання того чи іншого завдання.

Для подолання зазначених недоліків можна використовувати декілька засобів. Перший є менш трудомістким і полягає в розробці таких тем для студентських робіт, які передбачають не репродуктивне висвітлення тих чи інших проблем, а виконання творчих завдань. Вони можуть бути пов'язані з розробкою певних проектів, моделей, збиранням та аналізом статистичної інформації, порівнянням різних точок зору, виконанням конкретних виробничих завдань.

Другий передбачає більш детальну підготовчу роботу та може бути використаний для виконання дипломних та магістерських робіт. Під керівництвом провідного фахівця з тієї чи іншої проблеми на кафедрі розробляється комплексна тема дослідження та теми дипломних чи магістерських робіт, які виконують функцію підтем цієї теми. Цю роботу доцільно розпочинати за декілька місяців до офіційного початку виконання дипломних та магістерських робіт. Викладачі кафедри попередньо обирають, роботами на які теми вони будуть керувати, та розробляють мету, завдання, науково-практичний інструментарій, який дозволить реалізувати проект дослідження. Проекти досліджень затверджують на засіданні кафедри. Якщо є така можливість, то до розробки науково-практичного інструментарію доцільно залучати майбутніх дипломників та магістрантів. За результатами дипломних та магістерських робіт проводяться науково-практичні конференції та видаються збірки статей. Така технологія дозволяє не тільки залучити студентів до реальних наукових досліджень та розробок, а й унеможливиле імітацію самостійної роботи за допомогою компіляції наявних в Інтернеті матеріалів.

Розглянемо варіант використання цієї технології на прикладі магістратури «Державна служба», однією із спеціалізацій якої є кадровий менеджмент. Відповідно до цієї спеціалізації на кафедрі державної служби та управління Луганського національного університету імені Тараса Шевченка розроблено комплексну тему дослідження «Стан та напрями подальшого розвитку кадрової роботи в органах виконавчої влади Луганської області» та визначено теми окремих досліджень: стан та шляхи подальшого розвитку комплектації органів виконавчої влади кадрами; система оцінювання діяльності державних службовців в органах виконавчої влади; система забезпечення кар'єрного зростання державних службов-

ців в органах виконавчої влади; стан та напрями подальшого розвитку оплати праці державних службовців в органах виконавчої влади; шляхи удосконалення діяльності кадрових служб в органах виконавчої влади; технологія аналізу кадрового потенціалу органів виконавчої влади; аналіз плинності державних службовців в органах виконавчої влади; система адаптації державних службовців в органах виконавчої влади; система атестації державних службовців в органах виконавчої влади; використання методів адміністративного та соціально-психологічного впливу на державних службовців в органах виконавчої влади; стан та шляхи подальшого розвитку етики державних службовців; планування розвитку кадрового потенціалу в органах виконавчої влади; діяльність органів виконавчої влади з розвитку державних службовців; взаємодія органів виконавчої влади Луганської області з центром післядипломної освіти із забезпечення інтенсивного розвитку державних службовців; системний аналіз посадових обов'язків державних службовців органів виконавчої влади Луганської області.

Наступним кроком стає розробка дослідного інструментарію, що є найбільш складною частиною наукового дослідження. Цей інструментарій складають анкети, питання для співбесіди з державними службовцями, їх керівниками, громадянами, завдання для аналізу документів, проведення мікроекспериментів та інструкції з використання цих методів дослідження. Запропоновані методики можуть бути використані як для виконання магістерських робіт, отримання наукових фактів, так і в практичній діяльності органів виконавчої влади для вирішення проблеми підвищення якості їх функціонування.

Розвиток Інтернету призводить до того, що частина студентів у процесі самостійної роботи використовує неякісні, легко доступні матеріали, і це відбувається на тлі того, що бібліотеки ВНЗ комплектуються сучасною науковою літературою. Для того, щоб університетська бібліотека не програвала змагання з Інтернетом, вишівські матеріали, спрямовані на організацію самостійної роботи, мають бути зручними та цілеспрямованими. Викладачам необхідно надавати студентам не тільки списки рекомендованої для вивчення літератури, а більш конкретні завдання, які передбачають використання конкретної монографії, статті та збірки.

Вирішити проблему нормування навантаження викладачів щодо організації самостійної роботи студентів можна двома шляхами. Перший передбачає встановлення норм навчального навантаження відповідно до обґрунтованих реальних витрат часу викладача.

Другий передбачає відмову від традиційної системи планування навчального навантаження викладачів ВНЗ. Як відомо, ця система полягає у тому, що плануються та враховуються лише традиційні форми навчальної діяльності викладачів: лекції, семінари, практичні завдання, заліки, екзамени, консультації, керівництво курсовими, дипломними, магістерськими роботами, керівництво аспірантами, докторантами, а наукова, навчально-методична, громадська робота може плануватися в індивідуальних планах, але без певних норм часу.

Складність нормування останніх трьох видів діяльності викладачів пов'язана з їх творчим характером. Витрати часу на розробку того чи іншого навчального курсу у різних викладачів може принципово відрізнятись. Але шляхом вивчення цих видів діяльності викладачів можна встановити середні витрати часу на кожний із них. Після цього створюється можливість планувати та враховувати всі види діяльності викладачів з урахуванням існуючої норми 1536 годин на рік. Але для цього у ВНЗ необхідно вирішити, яке співвідношення різних видів загального навантаження може бути у тих чи інших викладачів.

Реалізація завдання постійного вдосконалення організації самостійної роботи студентів передбачає проведення моніторингу цього процесу. Його доцільно здійснювати, орієнтуючись на такі критерії:

- розробленість системи моніторингу задоволеності студентів організацією самостійної роботи;
- задоволеність студентів організацією самостійної роботи;
- забезпеченість самостійної роботи необхідними ресурсами;
- визначення функцій усіх залучених до здійснення процесу;
- розробленість технології організації самостійної роботи студентів.

Отримання інформації, яка характеризує рівень прояву цих критеріїв, дозволить підвищувати ефективність як самостійної, так і всієї навчальної роботи студентів.

Висновки. Вирішення проблеми управління якістю самостійної роботи студентів передбачає моделювання та запровадження: нових навчальних технологій, системи мотивації активності самостійної роботи студентів, її інформаційного забезпечення, форм керівництва самостійною роботою, її стандартів, функцій усіх залучених до її організації тощо.

Актуальною для подальшої розробки є проблема адаптації запропонованої моделі управління якістю самостійної роботи студентів до специфіки різних видів професійної підготовки.

Список використаної літератури

1. Система управління якістю. Вимоги (ISO 9001: 2008, IDT) ДСТУ ISO 9001:2009. – К., Держстандарт України, 2009. – 26 с.
2. Система управління якістю. Основні положення та словник термінів (ISO 9001: 2005, IDT) ДСТУ ISO 9001:2007. – К., Держстандарт України, 2008. – 28 с.
3. Система управління якістю. Настанови щодо поліпшення діяльності (ISO 9004: 2000, IDT) ДСТУ ISO 9004:2001. – К., Держстандарт України, 2001. – 44 с.

В статье на основе анализа реального состояния организации самостоятельной работы студентов, современных тенденций развития высшего образования и образовательного менеджмента предложена модель управления ее качеством.

Ключевые слова: моделирование, самостоятельная работа студентов, управление качеством, высшее образование.

In the article on the base of real organization of personal student's work, modern tendencies of the developing of high education and educational management the model of managing of its quality was presented.

Key words: modeling, personal student's work, managing of quality, high education.

Надійшло до редакції 7.09.2011.